

ตอลิบัน อัฟกานิสถาน และภัยต่อโลก

โดย ผศ.ดร.มานิชญ์ อารีย์ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

วันพุธที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๔

บทนำ

อัฟกานิสถานในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในรอบ ๒๐ ปี โดยเฉพาะการหวนคืนอำนาจของตอลิบัน เป็นการเปลี่ยนแปลงอำนาจของโลก เป็นตัวชี้วัดว่าใครคือมหาอำนาจ การออกจากอัฟกานิสถานของสหรัฐอเมริกาแสดงถึงความถดถอยของการเป็นมหาอำนาจ

The Intelligence Year Review

ศกวิบูลย์ แก้วคุณอก

มาโนชญ์ อารีย์

วันพุธที่ 22 ธันวาคม 2564
เวลา 20.00 น. เป็นต้นไป
ทาง FACEBOOK LIVE "THE INTELLIGENCE" และ "กระแสเอเชียใต้"

ประวัติศาสตร์อัฟกานิสถาน

ประวัติศาสตร์อัฟกานิสถานมีความลึกซึ้งและซับซ้อน ทำความเข้าใจได้ยาก หากไม่มีความเข้าใจประวัติศาสตร์ และความเชื่อมโยงของประชาชนอัฟกานิสถานกับความคิดทางศาสนา ประชากร ๓๐-๔๐ ล้านคน ร้อยละ ๙๙ เป็นอิสลามิกชน ครึ่งหนึ่งเป็นซุนนี อีกครึ่งเป็นชีอะห์ และมีชนเผ่าอีกเป็นจำนวนมาก ความแตกต่างของเผ่าพันธุ์แต่คนอัฟกันส่วนใหญ่ยังยึดมั่นในกรอบศาสนาอิสลามอย่างมาก มีความผูกผันและต้องการใช้กฎหมายชารีอะห์ในการปกครองประเทศ

การจัดระเบียบสังคม ยึดโยงกับ ๓ ส่วน ได้แก่ (๑) กฎหมายอิสลาม (๒) ประเพณีการตัดสินใจของสภาผู้อาวุโส (๓) วิธีของชาวอัฟกานิสถาน (ปัสตุน) ซึ่งเป็นชนส่วนใหญ่ของอัฟกานิสถาน

ศตวรรษที่ ๑๘ เป็นระบอบกษัตริย์ซึ่งมีความแตกต่างจากหลายที่ซึ่งมีการสถาปนาขึ้นมา คือ เป็นการประชุมของผู้อาวุโสชนเผ่าต่าง ๆ และลงมติให้เลือกให้อะมานุลละห์ข่านเป็นกษัตริย์ สำหรับการเมืองการปกครองของอัฟกานิสถานเชื่อมโยงกับศาสนา

อัฟกานิสถานมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองหลายครั้งมาก ระบอบแรกหลังจากอัฟกานิสถานเกิดมาเป็นรัฐคือระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แบบชนเผ่าก่อนที่จะได้รับเอกราชจากอังกฤษ กษัตริย์มาจากการลงมติของสภาผู้อาวุโส แนวทางการตีความทางนิติศาสตร์แบบฮานาฟี อัฟกานิสถานยึดมัซฮับฮานาฟีเป็นส่วนใหญ่ คนละแนวกับชีอะห์ จากยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ต่อมาเป็นระบอบกษัตริย์หลังจากได้รับเอกราช กษัตริย์อะมานุลเลาะห์ช่านเป็นคนี่ประกาศสงครามกับอังกฤษเป็นครั้งที่สองและสามารถทำให้อัฟกานิสถานเป็นเอกราชได้ระดับหนึ่งคือมีอิสระระดับหนึ่งแต่อังกฤษยังวางตัวเองเป็นผู้อารักขาอัฟกานิสถาน กษัตริย์องค์นี้ต้องการปรับอัฟกานิสถานให้มีความทันสมัยเหมือนตะวันตก โดยเฉพาะเรื่องการเมืองการปกครองยึดแนวทางของเติร์กแห่งตุรกี และซาร์ ปาเลวีแห่งอิหร่าน โดยร่างรัฐธรรมนูญออกมาเป็นฉบับแรกของอัฟกานิสถาน ยุคของอะมานุลเลาะห์ช่านพยายามที่จะปฏิรูปสังคมในหลายด้าน เช่น การยกเลิกทาส แก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชนนิกกับชีอะห์ ยกเลิกภาษีที่เก็บกับชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่ในดินแดนของมุสลิม พยายามวางระบบการศึกษาให้เหมือนตะวันตก เปลี่ยนวันหยุดจากวันศุกร์ซึ่งถือเป็นวันสำคัญทางศาสนาของมุสลิมมาเป็นวันพฤหัสบดี เป็นต้น จนทำให้กลุ่มกระแสอนุรักษ์นิยมไม่พอใจ เนื่องจากไปลดความเข้มข้นของชารีอะห์ในอัฟกานิสถานลง นอกจากนี้ ในรัฐธรรมนูญยังกำหนดให้อิสลามเป็นศาสนาประจำรัฐอยู่แต่ประเด็นคือมิได้ระบุให้มัซฮับฮานาฟีเป็นทางการเหตุเพราะไม่เป็นธรรมกับคนที่ไม่ยึดแนวทางนี้คือกลุ่มชีอะห์ที่เป็นชนกลุ่มน้อยด้วยเหตุนี้ กษัตริย์จึงถูกรัฐประหารและหนีออกนอกประเทศไป

กษัตริย์องค์ต่อมาคือนาดีร์ ซาร์ ทรงร่างรัฐธรรมนูญใหม่ปี ๑๙๓๑ เป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่อยู่ยาวที่สุดของอัฟกานิสถานโดยมีอายุถึง ๓ ทศวรรษ เพราะอะมานุลเลาะห์ช่านพยายามพาอัฟกานิสถานไปเป็นตะวันตกและลดบทบาทชารีอะห์ลง กษัตริย์พระองค์ใหม่มาที่ฟื้นความเข้มข้นของชารีอะห์ใหม่ กำหนดให้ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประจำรัฐ กษัตริย์ต้องเป็นมุสลิมและยึดมัซฮับฮานาฟี รัฐมนตรีต้องเป็นมุสลิม จนปี ๑๙๖๔ ช่วงของกษัตริย์ซาฮิร ซาร์ มีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ซึ่งถือว่าดีที่สุดของโลกมุสลิม มีการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเกิดขึ้นในอัฟกานิสถานจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็น constitutional monarchy กษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ให้ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประจำรัฐแต่ไม่ได้กำหนดให้มัซฮับฮานาฟีเป็นมัซฮับทางการ พิธีกรรมต้องจัดแบบฮานาฟี เป็นการสร้างสมดุลหลายอย่าง มีการแยกอำนาจสามฝ่าย ได้แก่ ตุลาการ บริหาร และนิติบัญญัติ สิทธิขั้นพื้นฐาน สิทธิทางการเมือง สิทธิทางสังคมของประชาชนอัฟกานิสถาน เป็นรัฐธรรมนูญที่มีความยืดหยุ่นพอสมควร อย่างไรก็ตามกลุ่มอนุรักษ์นิยมก็ยังไม่ค่อยพอใจเท่าใดนัก

จนมีการก่อรัฐประหารในปี ๑๙๗๓ มีแนวคิดโน้มเอียงไปทางสังคมนิยมแต่ยังไม่ถึงกับเป็นคอมมิวนิสต์ มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่เน้นอุดมการณ์อิสลามและสังคมนิยมเข้าไว้ด้วยกัน ให้อิสลามเป็นศาสนาประจำรัฐ ประธานาธิบดีต้องเป็นอิสลาม แต่กระนั้นในสมัยนั้นก็ยังไม่มีการเลือกตั้งเกิดขึ้น

ต่อมาในยุคคอมมิวนิสต์ที่โซเวียตเข้ามาดันกลุ่มก่อนตัวเองขึ้นเป็นผู้นำประเทศ รัฐธรรมนูญของคอมมิวนิสต์ลดบทบาทอิสลามชารีอะห์อย่างมาก ไม่ระบุให้อิสลามเป็นศาสนาประจำรัฐ บอกว่ารัฐต้องเชิดชูและปกป้องศาสนาอิสลาม สุดท้ายถูกต่อต้านอย่างหนัก คนอัฟกานิสถานลุกฮือต่อต้านโซเวียต เพราะในตัวรัฐธรรมนูญมีหลายอย่างที่คนอัฟกานิสถานไม่ยอมรับซึ่งถือเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญมาก

หลังจากรัฐธรรมนูญของคอมมิวนิสต์ ต่อมาเป็นของมูจาฮิดีน มูจาฮิดีนเปลี่ยนชื่อประเทศเป็น Islamic State of Afghanistan เป็นรัฐอิสลามแห่งอัฟกานิสถาน มูจาฮิดีนคือกลุ่มคนที่เติบโตมาในยุค ๑๙๖๐ เป็นคนรุ่นใหม่ขณะนั้นที่เคลื่อนไหวทางการเมือง ได้รับการศึกษาจากมหาวิทยาลัยของรัฐ บางส่วนศึกษาในอียิปต์พอกลับมาก็มีความคิดที่แตกต่างไปจากนักการศาสนารุ่นเก่าของอัฟกานิสถานที่ให้ความสำคัญกับชารีอะห์ กลุ่มคนรุ่นใหม่มองว่าการสร้างสังคมอิสลามแบบมูลฐานนิยมให้ความสำคัญกับชารีอะห์อย่างเดียวไม่พอ ต้องปรับเปลี่ยนเศรษฐกิจและสังคม นโยบายต่างประเทศ ให้เข้ากับชารีอะห์ด้วย เป็นการสร้างรัฐอิสลามแบบสมัยใหม่ ในสมัยนี้ชารีอะห์ก็เข้มข้นแต่ไม่มีรัฐธรรมนูญเป็นของตัวเองมีแต่ตัวร่างรัฐธรรมนูญที่ไม่สามารถใช้ได้ เพราะภายหลังเกิดสงครามกลางเมือง

มาถึงยุคตอลิบัน ได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากสำนักเดียวบัน แตกต่างกับมูจาฮิดีนจึงไม่ถูกกับมูจาฮิดีน ตอลิบันเข้าสู่อำนาจปี ๑๙๙๔ ช่วงแรกไม่สนใจที่จะทำการร่างรัฐธรรมนูญฉบับของตอลิบันเองขึ้นมา เพราะถือว่ามีอัลกุรอานเป็นธรรมนูญสูงสุดอยู่แล้ว แต่ภายหลังต้องการสร้างการยอมรับจากนานาชาติและการสร้างอัฟกานิสถานให้เป็นรัฐสมัยใหม่ จึงเริ่มร่างรัฐธรรมนูญในปี ๑๙๙๘ แต่การร่างไม่ต่างจากกับมูจาฮิดีนเท่าใดนัก ร่างรัฐธรรมนูญของตอลิบันให้ความสำคัญกับชารีอะห์อย่างเข้มข้นเหมือนกันแต่ไม่ถูกนำมาใช้ ต่อมาตอลิบันถูกโค่นลงในปี ๒๐๐๑ แต่ปรากฏว่า ตอลิบันไปประกาศใช้รัฐธรรมนูญในปี ๒๐๐๕ หลังถูกโค่นไปแล้วก็ยังบังคับใช้รัฐธรรมนูญของตัวเองในเขตอิทธิพลของตอลิบันที่อยู่รอบนอก กลุ่มตอลิบันควบคุมพื้นที่ถึงร้อยละ ๗๐ โดยส่วนใหญ่เป็นชนบทไม่ใช่พื้นที่สำคัญ เลยเหมือนรัฐซ้อนรัฐควบคู่ไปกับรัฐบาลของประธานาธิบดีฮามิด การ์ไซ

ต่อมาในสมัยประธานาธิบดีฮามิด การ์ไซ ที่สหรัฐอเมริกาตั้งขึ้นมา เรื่องของอิสลามกับชารีอะห์ก็ยังมี ความสำคัญอยู่ ตอนที่อเมริกาตั้งประธานาธิบดีฮามิด การ์ไซ เขาก็เริ่มกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญ อัฟกานิสถานฉบับใหม่ อัฟกานิสถานถูกกดดันอย่างมากจากนานาชาติ โดยเฉพาะจากสหรัฐอเมริกาว่าถ้าจะขอความช่วยเหลืออเมริกา อัฟกานิสถานจะต้องไม่เอากฎหมายชารีอะห์มาใส่ไว้ในรัฐธรรมนูญ เพราะไม่สอดคล้องกับสิทธิมนุษยชนแบบตะวันตก มิเช่นนั้นนานาชาติจะให้ความช่วยเหลืออัฟกานิสถานได้ยาก แต่ท้ายที่สุด ประธานาธิบดีฮามิด การ์ไซ และสภาร่างรัฐธรรมนูญยังคงให้ความสำคัญกับชารีอะห์อยู่แม้ถูกกดดันก็ตาม เนื่องจากมีมาตราหนึ่งบอกกฎหมายใด ๆ ก็ตามจะต้องไม่ขัดกับหลักชารีอะห์

จะเห็นได้ว่าแม้นานาชาติ เช่น โซเวียตหรือสหรัฐอเมริกาที่พยายามจะลดบทบาทและลดความเข้มข้นของการใช้ชารีอะห์ก็ไม่สามารถดำเนินไปจนลุล่วงได้ เพราะคนอัฟกานิสถานจะทำการต่อต้าน อีกทั้งรัฐธรรมนูญที่อยู่ยงนานที่สุดก็เป็นรัฐธรรมนูญที่มีการใช้กฎหมายชารีอะห์อย่างเข้มข้นอีกด้วย ดังนั้น ในปีต่อไปจะได้เห็นหน้าตาของรัฐธรรมนูญของอัฟกานิสถานและจะให้เห็นด้วยว่ารัฐบาลตอลิบันจะได้รับการยอมรับหรือไม่ เป็นสิ่งที่ทั่วโลกต้องคอยจับตาดู

จุดเปลี่ยนที่ตอลิบันกลับมา

การที่สหรัฐอเมริกาเข้ามากวาดล้างตอลิบัน ทำการสังหารอุซซามะ บิน ลาดิน หลังจากนั้นอเมริกาต้องการออกจากอัฟกานิสถานจึงทำการเจรจากับตอลิบันเรื่อยมาจนมีความคืบหน้าในยุคของประธานาธิบดี โดนัลด์ ทรัมป์ ทหารอัฟกานิสถานขวัญเสียจากการที่ทหารอเมริกาออกจากประเทศไป รัฐบาลอัชชัฟกานีก็เต็ม

ไปด้วยปัญหาคอร์รัปชัน อีกทั้งกระแสคนอพก้นไม่เอาสหรัฐอเมริกา และไม่เอารัฐบาลของอัซซัฟกานี เหตุผลต่าง ๆ นี้ เป็นสาเหตุที่ทำให้คนไม่ได้ต่อต้านการเข้ามาของตอลิบัน สหรัฐอเมริกาอยู่ในอัฟกานิสถานมาเป็นระยะเวลา ๒๐ ปี กระทำการละเมิดสิทธิมนุษยชนมากมาย มีการลักพาตัว ซ่อมทรมาน คุกคามทางเพศ ทำให้คนอพก้นไม่เอาสหรัฐอเมริกา แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าสนับสนุนตอลิบัน ทำให้ตอลิบันสามารถรุกและยึดกรุงคาบูลได้ในที่สุด

อย่างไรก็ดี อัฟกานิสถานเป็นพื้นที่สำคัญที่มหาอำนาจอยากเข้ามา โลกปัจจุบันไม่ได้อยู่ภายใต้ของสหรัฐอเมริกาอีกต่อไป มีมหาอำนาจอื่นที่ปรากฏขึ้นมา เช่น จีน รัสเซีย ซึ่งอัฟกานิสถานใช้เป็นอำนาจต่อรองที่ประสบความสำเร็จ

แนวโน้มสถานการณ์ของอัฟกานิสถานในปี ๒๕๖๕ ที่ต้องจับตามอง

นอกเหนือจากการจัดทำรัฐธรรมนูญปี ๒๕๖๕ ว่านานาประเทศจะให้การยอมรับตอลิบันหรือไม่ประการหนึ่ง ยังมีเหตุผลสำคัญที่ต้องจับตามองในปี ๒๕๖๕ อื่น ๆ อีก ได้แก่

- (๑) การตั้งรัฐบาลขณะนี้ยังเป็นรัฐบาลรักษาการที่ไม่มีคนนอกเลย มีแต่สมาชิกของกลุ่มตอลิบันทั้งสิ้น ทั้งที่ก่อนหน้านี้บอกว่าจะมีการจัดสรรอำนาจให้ทุกฝ่าย อีกทั้งไม่มีผู้หญิงเลย
- (๒) หลายประเทศยังไม่รับรองรัฐบาลตอลิบัน เพราะ ความคิดสาธารณชนมีกลุ่มที่สนับสนุนตอลิบัน กับอีกส่วนที่คิดว่ากลุ่มตอลิบันเป็นกลุ่มติดอาวุธและไม่เชื่อว่าจะเปลี่ยนไป หากประเทศใดประเทศหนึ่งยอมรับจะนำไปสู่แรงกระเพื่อมความเห็นที่แตกต่างภายในประเทศ หากประเทศไทยรับรองตอลิบัน คนในประเทศจะวิจารณ์ ความคิดเห็นของคนในประเทศขัดแย้งสูง
- (๓) หากให้การรับรองตอลิบันจะทำตามสัญญา จึงจับตามองรัฐธรรมนูญ ซึ่งกำหนดสิทธิ บทบาท และการแบ่งอำนาจของรัฐบาล โดยหลายประเทศจับตามอง
- (๔) เศรษฐกิจ หลายฝ่ายกังวลว่า เศรษฐกิจของอัฟกานิสถานจะล่มสลาย ขอให้สหรัฐฯ คืนเงินของอัฟกานิสถาน ขอให้นักลงทุนเข้าไปลงทุน ตอลิบันหวังการลงทุน การค้าขายจากจีน โดยเฉพาะกองทุน OIC เพื่อช่วยเหลือทางมนุษยธรรมแก่อัฟกานิสถาน หากเร่งให้ความช่วยเหลือโดยจัดตั้งกองทุนปีหน้าจะดีขึ้น เมื่อสหรัฐฯ ออกไป มีการพูดถึงประเด็นมนุษยธรรมมากขึ้น
- (๕) มีบางประเทศเปิดสถานทูตในอัฟกานิสถาน ดังนั้น ปี ๒๕๖๕ จะเห็นความชัดเจนมากขึ้น ผลกระทบกับไทยโดยตรงมีไม่มากนัก

จัดทำโดย

นางสาวนිරนันท์ สังข์โต นักวิเทศสัมพันธ์เชี่ยวชาญ

นางสาวปิตันธนา นักวิเทศสัมพันธ์เชี่ยวชาญ

กลุ่มงานสหภาพรัฐสภา

สำนักองค์การรัฐสภาระหว่างประเทศ

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร